Dialectică şi romantizare
(Romantism şi revoluţie simbolică, II)[1]

Laurenţiu HANGANU*

Keywords: *Romanticism*; *Novalis' romanticization*; *Hegel's dialectics*; *symbolic order*; *symbolic revolution*

Revoluţia spirituală romantică marchează sfârşitul ordinii tradiţionale, metafizice, a lumii şi intrarea în lumea modernă a individualităţii şi subiectivităţii, în care cerul transcendent al ideilor s-a preschimbat în adâncime interioară, actul cunoaşterii şi-a inversat direcţia şi reperele, iar hărţile axiologice au polii răsturnaţi în oglindă. Noua ordine simbolică fixează transformările şi mutaţiile produse în cadrul paradigmelor sensibilităţii – modificările de curs ale fluxurilor aperceptive şi valorizante care curg pe dedesubtul tiparelor cognitive şi care antrenează tăcut, asemenea curenţilor de mare adâncime, fenomenele particulare, fie ele mişcări sociale sau revoluţii ale conştiinţei. În termenii analizelor lui Gilles Deleuze şi Félix Guattari, deplasările de ritmuri şi accente proprii revoluţiilor simbolice ţin nu de „domeniul molar" al evidenţelor şi reprezentărilor, ci de cel „molecular" al credinţelor şi dorinţelor (cf. Deleuze, Guattari 2013: 287–288); rupturile istorico-sociale şi spirituale majore sunt produse, în perspectivă micropolitică, de conectarea şi însumarea a ceea ce Deleuze şi Guattari numesc „fluxuri decodate" – torentele de credinţe şi dorinţe „mutante" (cf. Deleuze, Guattari 2013: 288) care tind să se elibereze de sub dominaţia codurilor (ordinii) existente:

> Mişcările de adâncime care frământă o societate tocmai sub această formă se prezintă, chiar dacă sunt inevitabil „reprezentate" ca o înfruntare între nişte segmente molare. [...] Întotdeauna există ceva care curge sau care fuge, care scapă organizării binare, aparatului de rezonanţă, maşinii de supracodare: lucruri puse de obicei pe seama unei „evoluţii a moravurilor", tinerii, femeile, nebunii etc. (Deleuze, Guattari 2013: 283).

Spre deosebire de marile organizări sociale „molare" – segmentate şi dispuse binar, în acord cu tiparele gândirii logic-conceptuale –, fluxurile credinţelor şi dorinţelor – aproximate în devenirea lor meandrică de paradigmele sensibilităţii –

[1] Acest text continuă articolul publicat în „Philologica Jassyensia", an XIV, nr. 2 (28), 2018, p. 47–55.

* Institutul de Istorie şi Teorie Literară „G. Călinescu", Bucureşti, România (laurentiuhanganu@yahoo.com).

BDD-A30790 © 2019 Institutul de Filologie Română „A. Philippide"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.143 (2026-11-18 22:14:41 UTC)

configurează o hartă, pe suprafaţa căreia evenimentele individuale se înscriu şi se poziţionează asemenea aşezărilor care, oricât de diferite în sistematizările lor particulare, urmează cu necesitate cursurile apelor.

***

Semnele prevestitoare ale „noii vârste a lumii", scrie Novalis, se dezvăluie „astronomului vieţii spirituale" ca succesiune de evenimente apocaliptice desfăşurate la nivel microcosmic – „inundaţii puternice, schimbări de climă, fluctuaţii ale centrului de gravitaţie, tendinţa generală spre topire, meteori ciudaţi" – expresii ale proceselor de deplasare şi mutaţie ale accentelor şi ritmurilor care orientează fluxurile sensibilităţii:

> Vechea ipoteză după care cometele ar fi în sistemul universului faclele revoluţiei se confirmă fără îndoială pentru un alt tip de comete ce revoluţionează şi întineresc periodic sistemul spiritual al universului. Astronomul vieţii spirituale observă de multă vreme înrâurirea unei astfel de comete asupra unei însemnate părţi a planetei spirituale pe care o numim omenire. Inundaţii puternice, schimbări de climă, fluctuaţii ale centrului de gravitaţie, tendinţa generală spre topire, meteori ciudaţi sunt simptomele acestei violente incitaţii, a cărei urmare va fi conţinutul unei noi vârste a lumii (Novalis 2008: 135).

Marile schimbări istorice şi sociale, spune Novalis, îşi au originea în profunzimile „galaxiei" vieţii interioare; „întinerirea periodică" a ordinii lumii nu (mai) poate fi descrisă de „vechea ipoteză" formulată filosofic de Platon – conform căreia schimbarea «firească» a orânduirilor politice s-ar desfăşura, supraistoric, în acord cu dinamica imuabilă a corpurilor cereşti (cf. Platon 1986: 546 a–c) –, ci de fenomenele de fluctuaţie, transformare şi reaşezare ale câmpului gravitaţional aparţinând „planetei" spiritului uman. În această perspectivă, reconfigurarea ordinii simbolice este întotdeauna o întoarcere la interioritate („căutăm *schiţa* universului – această schiţă suntem noi înşine" [Novalis 2008: 173]) – pliere autoreflexivă şi regăsire de sine însoţite de sentimentul exuberant al redobândirii libertăţii:

> Trebuie să căutăm a crea o lume interioară care să fie un pandant propriu-zis la lumea exterioară şi care, fiindu-i acesteia în toate punctele opusă, să ne lărgească tot mai mult libertatea (Novalis 2008: 63).

Revoluţia romantică încheie procesul general de subiectivare început odată cu filosofia lui Descartes (şi continuat cu Reforma, Iluminismul şi Revoluţia franceză [cf. Habermas 2000: 34]) prin reconsiderarea, dislocarea şi inversarea programatică a raportului dintre subiect şi obiect, dintre interioritate şi exterioritate – şi, implicit, ale tiparelor care organizează, la nivel aperceptiv şi cognitiv, dispozitivul tradiţional al relaţiilor de putere. Pentru noua ordine, subiectivul „constituie unicul temei al realităţii" – după cum scrie Schelling –, iar sarcina filosofiei devine aceea „d*e a pleca* de la *subiectiv ca factor prim şi absolut şi de a face să ia naştere din el obiectivul*" (Schelling 1995: 14). În însemnările lui Novalis, răsturnarea de perspective proprie revoluţiilor simbolice se vădeşte în inversiunea accentelor axiologic-ordonatoare care subîntinde lectura romantică a mitului platonician al

BDD-A30790 © 2019 Institutul de Filologie Română „A. Philippide"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.143 (2026-11-18 22:14:41 UTC)

peşterii – act la finele căruia adevărata „împărăţie de lumină” se revelează a fi lumea interioară, subiectivă, în vreme ce vechiul reper gnoseologic al lumii transcendent-obiective este recodat în cheia negativă a „umbrei”:

> Visăm la călătorii prin univers – Nu este oare universul *în noi*? Adâncurile spiritului nostru nu le cunoaştem – Spre înăuntru duce drumul tainic. În noi sau nicăieri este veşnicia cu lumile ei – trecutul şi viitorul. Lumea din afară este lumea de umbre – Ea îşi aruncă umbrele în împărăţia de lumină. Acum ni se pare, firește, atât de întunecat, de pustiu, de inform înăuntru – Dar cât de diferit ni se va părea atunci când această întunecime se va destrăma, iar corpul de umbre se va îndepărta – Ne vom desfăta mai mult ca oricând, căci spiritul nostru a fost lipsit (Novalis 2008: 80–81, s.a.).

Vreme a „incitaţiilor violente”, a „schimbărilor de climă” spirituale şi a răsturnărilor aperceptive, romantismul este, totodată, momentul „sintezei absolute” – notează Novalis (cf. Novalis 2008: 272) –, timpul armonizării şi al unificării dintre gândirea discursivă, „atomizată”, şi gândirea intuitivă (cf. Novalis 2008: 163). Împărtăşită de poeţi şi filosofi deopotrivă, viziunea integratoare romantică vizează refacerea „unităţii pierdute” a existenţei prin cuprinderea imaginativă a tuturor contradicţiilor, antinomiilor şi divergenţelor, într-un elan comprehensiv care, valorizând ceea ce gândirea raţională ignoră ori suprimă, redă existenţei sensibile ponderea firească şi drepturile politice pierdute. Idealistă în esenţă, filosofia romantică este, paradoxal, o metafizică a patosului şi sensibilităţii, fără de care sunt dificil de conceput atât existenţialismul lui Kierkegaard, cât şi „voinţa de putere” a lui Nietzsche. Totodată, în răspăr cu filosofia tradiţională, este o metafizică evolutivă (cf. Lovejoy 1997: 268), pentru care perfecţiunea lucrurilor nu se mai află la începuturi – *in illo tempore* –, ci la sfârşitul devenirii lor istorice. În planul creaţiei estetice, sinteza evolutivă romantică este descrisă de Friedrich Schlegel drept reunirea, sub semnul „poeziei universal progresive”, a tuturor genurilor şi speciilor literaturii:

> Poezia romantică este o poezie universal progresivă. Menirea ei nu este numai de a reuni din nou toate genurile separate ale literaturii şi de a pune în contact literatura cu filosofia şi retorica; ea vrea şi trebuie aci să amestece, aci să contopească poezia cu proza, genialitatea cu critica, poezia artistică cu poezia naturală (Schlegel 1983: 403).

Pentru Novalis, sintetismul literar romantic – anticipat, oniric, de „starea amestecată a corpului şi sufletului” (cf. Novalis 2008: 265) – presupune, înainte de toate, „întrepătrunderea” poeziei şi prozei – „proza cea mai înaltă” fiind, de fapt, poezia lirică:

> O întrebare potrivită ar fi aceea dacă poezia lirică, de fapt poezia, este plus–poezie, iar proza este minus–poezie? După cum romanul a fost socotit proză, poezia lirică a fost socotită poezie – în ambele cazuri pe nedrept. Proza cea mai adevărată, cea mai înaltă este poezia lirică.
>
> Aşa-numita proză a luat naştere prin limitarea extremelor absolute – ea există doar *ad-interim* şi joacă un rol temporar, subaltern. Va veni un timp în care nu va mai exista. Atunci limitarea va deveni întrepătrundere. Va lua naştere o viaţă adevărată, iar

BDD-A30790 © 2019 Institutul de Filologie Română „A. Philippide”
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.143 (2026-11-18 22:14:41 UTC)

> poezia şi proza vor fi astfel în chipul cel mai intim reunite şi se vor alterna (Novalis 2008: 170).

Conform noii abordări axiologice, calitatea supremă a unui roman, de pildă, este aceea de a fi „cu totul şi cu totul poetic” (cf. Novalis, 2008: 345). Cât priveşte poezia, ea se constituie în factorul unificator nu numai al genurilor şi speciilor literare, ci şi al epocilor istorice înseşi:

> După cum în istoria poeziei greceşti se succedă vârsta epică, lirică şi dramatică, tot aşa în istoria universală a poeziei se înlocuiesc una pe alta Antichitatea, modernitatea şi perioada unificării lor (Novalis 2008: 171).

Ceea ce apare însă, în viziunea poeţilor şi filosofilor romantici, ca fiind „sinteza absolută” este, în aceeaşi măsură, o graniţă şi un prag: abandonând dihotomiile şi imperativele normative ale gândirii estetice tradiţionale, amestecul romantic al genurilor şi speciilor este, în ordine ontologică, o ştergere a limitelor – o mişcare de relativizare şi anulare ale tuturor graniţelor. Trecerea de la ordinea clasică a lumii la ordinea modernă – sau, aşa cum ar spune Deleuze şi Guattari, procesul de deteritorializare–reteritorializare ale fluxurilor de credinţe şi dorinţe care scaldă câmpul social (cf. Deleuze, Guattari 2013: 287–288) – îşi are punctul de inflexiune în starea de „întrepătrundere”, osmoză şi contopire ale tuturor lucrurilor, timp în care vechile legi şi reguli sunt suspendate, iar istoria stă în cumpănă. Din înaltul acestui platou – după cum observa încă August Wilhelm Schlegel – arta antică apare înţelegerii ca „un fel de nomos ritmic, o proclamare armonioasă a legislaţiei definitiv statornicite în cadrul unei lumi frumos orânduite şi reflectând în sine eternele imagini primare ale lucrurilor”, în vreme ce poezia şi arta romantice se înfăţişează ca sâmburele oricărei dezordini, „expresie a progresiunii tainice spre [...] haosul ascuns în mijlocul creaţiei orânduite, ba chiar în sânul ei” (Schlegel, 1983: 203). Novalis este şi mai categoric decât atât: epoca romantică, notează el, este o vreme de criză profundă, o „stare de febră” (Novalis 2008: 135) – răstimpul în care „totul [trebuie] să fie pus în mişcare spre a se da la iveală noi amestecuri necesare şi a se prilejui o nouă cristalizare, mai pură” (Novalis 2008: 135). Spre deosebire de lumea ordonată şi stabilă a clasicismului, romantismul – scrie poetul – este „timpul anarhiei generale”, momentul disoluţiei şi al anulării oricăror reguli, legi şi ierarhii:

> ROMANTISM [...] Timpul anarhiei generale – lipsa legilor – libertate [...]. (Novalis 2008: 266)

Mutaţiile şi rupturile istorico-sociale şi tendinţa de abolire a delimitărilor şi graniţelor impuse de ordinea simbolică anterioară sunt cele două feţe ale aceluiaşi proces. Este adeverită astfel observaţia lui René Girard conform căreia criza ordinii culturale este o „criză a diferenţelor”, căci – explică antropologul francez – ordinea culturală „nu este nimic altceva decât un sistem organizat de diferenţe”, a căror dinamică atribuie indivizilor identitatea lor (cf. Girard 1995: 57); în acest sens, modernitatea se naşte la finele unei mişcări de „du-te vino antagonist” (cf. Girard 1995: 220) care relativizează şi şterge diferenţele – mecanism descris de Girard drept „jocul tot mai tragic şi mai nul al unei diferenţe bolnave, care pare mereu să crească, dar care dispare, dimpotrivă, în efortul fiecăruia de a şi-o însuşi” (Girard

BDD-A30790 © 2019 Institutul de Filologie Română „A. Philippide”
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.143 (2026-11-18 22:14:41 UTC)

1995: 220). Expresie a crizei generalizate a compartimentărilor, segmentărilor şi diferenţelor, „întrepătrunderea" („sinteza") romantică a tuturor lucrurilor reprezintă, în orizontul devenirii istorice, momentul de joncţiune şi suprapunere ale curentelor subterane de dezordine şi anarhie pe care le creează, inevitabil, orice organizare de suprafaţă.

***

Inaugurând o nouă vârstă a lumii – şi, totodată, o ordine spirituală „absolut diferită" (cf. Novalis 2008: 276) –, fundamentarea romantică a universului (modern) regăseşte nondiferenţierea de dinaintea oricăror începuturi („timpul de dinaintea lumii", spune Novalis), «recuperând» momentul anterior operaţiei dialectice clasice[2] şi impunând o nouă dialectică:

> ROMANTISM. [...] *Starea naturală a naturii*, timpul de dinaintea lumii. [...] Acest timp de dinaintea lumii furnizează cumva trăsăturile risipite ale timpului *de după lume* – după cum starea naturii oferă o *icoană stranie* a împărăţiei veşnice. [...] Lumea *viitoare* este haosul *raţional*, haosul care s-a pătruns pe sine, care este în sine şi în afară de sine. *Haos* la puterea a doua sau ∞ (Novalis 2008: 266–267, s.a.).

Spre deosebire de dialectica tradiţională, în care contrariile sunt unite, după cum spune Hegel, în mod exterior, „ca untdelemnul şi apa" (cf. Hegel 1993: 30), sinteza imaginar-romantică presupune fuziunea extremelor ca devenire continuă, în cadrul căreia elementele opozitive se constituie în temeiurile propriilor lor figuri şi alcătuiri antitetice. În termenii gândirii poetice novalisiene, aşa cum „starea naturii" conţine, încifrată, perfecţiunea „împărăţiei veşnice", tot astfel, haosul, întors asupra lui însuşi, se vădeşte a fi figura tainică a „creaţiei desăvârşite" (cf. Novalis 2008: 266) – definită, în noul orizont de înţelegere, drept „haos raţional". Dialectica modernă (re)sintetizează contrariile într-un *continuum* de factură möbiusiană, în care pozitivul şi negativul – binele şi răul – nu mai sunt realităţi antinomice, radical contrastante şi incompatibile în eternitate, ci reprezintă ipostazele dedublate ale aceleiaşi substanţe, dată sieşi („înstrăinată" [cf. Hegel 1993: 29]) în forma propriei alterităţi. Aceasta pentru că spiritul – după cum scrie Hegel – nu este o „unitate *originară* ca atare", imobilă şi egală cu sine, ci „identitatea ce se *restabileşte*" – dubla mişcare „de *a-şi* deveni un *altul* [...] şi de a suprima această alteritate" (cf. Hegel 1993: 18–28, s.a.). Altfel spus, spiritul este, în adevărul devenirii sale (cf. Hegel 1993: 18), atât el însuşi, cât şi opusul său: ilustrând o concepţie metodologică profund diferită, înrădăcinată în principiile cartezianismului şi ale exegezei biblice (cf. Gadamer 1976: 7), revoluţionarismul viziunii dialectice moderne constă în regândirea şi valorizarea contradicţiei prin scrutarea sa printr-o lentilă inversantă:

> De vreme ce este în natura spiritului să susţină contradicţia drept unitate speculativă a elementelor opuse şi să se menţină în ea – punctează Hans-Georg Gadamer –, contradicţia, care era pentru antici dovada supremă a falsităţii, se transformă în ceva pozitiv pentru filosofia modernă (Gadamer 1976: 16).

[2] Dialectician adevărat, scrie Platon, este „cel care percepe raţiunea esenţei fiecărui lucru" (cf. Platon 1986: 534b).

BDD-A30790 © 2019 Institutul de Filologie Română „A. Philippide"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.143 (2026-11-18 22:14:41 UTC)

Astfel, ceea ce deschide posibilitatea sesizării şi a teoretizării „automişcării" hegeliene a conceptelor (cf. Hegel 1993: 27) nu este acumularea cognitivă ori progresia interpretativă, ci inversarea de perspective aperceptive. Răsturnare care, afirmând adevărul devenirii, depăşeşte logica metafizicii tradiţionale prin ceea ce Hegel numeşte „însufleţirea universalului" (Hegel 1993: 27) – acţiunea de flexibilizare a graniţelor dintre concretul fiinţării şi generalitatea ideii, dintre imanenţă şi transcendenţă.

În ceea ce-l priveşte pe Novalis, denumirea pe care poetul o dă mecanismului de redistribuire a ponderilor aperceptiv-cognitive şi axiologice din cadrul ecuaţiei care opune imanenţa transcendenţei, existenţa particulară universalului şi finitudinea infinitului este aceea de „romantizare":

> Lumea trebuie romantizată (*Die Welt muß romantisiert werden*). Aşa se va găsi înţelesul primordial. Romantizarea nu e altceva decât o potenţare calitativă. În această operaţie sinele inferior este identificat cu un sine mai bun. Tot aşa după cum şi noi suntem un şir calitativ de potenţe. Această operaţie e încă pe de-a-ntregul necunoscută. Atunci când dau lucrului comun un înţeles înalt, celui obişnuit o înfăţişare tainică, celui cunoscut demnitatea necunoscutului, finitului aparenţa infinitului, atunci romantizez. Operaţia se răstoarnă pentru ceea ce e superior, necunoscut, mistic, infinit – care e logaritmat prin această înlănţuire, dobândind o expresie obişnuită. Filosofie romantică. *Lingua romana.* Alternanţă de înălţare şi coborâre (*Wechselerhöhung und Erniedrigung*) (Novalis 2008: 175).

Romantizarea este dubla mişcare de „înălţare" a sensurilor şi semnificaţiilor lucrurilor comune şi de „coborâre" a accepţiilor celor înalte – actul, modern-inaugural, de valorizare şi înnobilare ale celor inferioare, desfăşurat concomitent cu „logaritmarea" celor superioare. Este acţiunea de inversare a ierarhiei axiologice tradiţionale care antrenează cu sine, într-o adevărată „apocalipsă aperceptivă" (cf. Abrams 1973: 536), dislocarea întregii serii dihotomice aparenţă/ esenţă, materie/ spirit, imanenţă/ transcendenţă, particular/ general, înalt/ adânc etc. În plan conceptual, romantizarea corespunde „fluidizării" patronate de spirit a polilor subiectivului şi obiectivului, sensibilului şi inteligibilului – poli denumiţi de Novalis „bunul plac al naturii", respectiv „constrângerea artei":

> Bunul plac al naturii şi constrângerea artei se întrepătrund atunci când sunt contopite în spirit. Spiritul le fluidizează. Spiritul e întotdeauna poetic (Novalis 2008: 114).

La capătul procesului de romantizare, celestul şi mundanul îşi inversează locurile, iar trupul omenesc, dispreţuit şi condamnat de orice metafizică, dobândeşte demnitatea (modernă a) templului:

> Există un singur templu în lume şi acesta este trupul omenesc. Nimic mai sfânt decât această nobilă formă. Înclinarea în faţa oamenilor este un omagiu adus acestei revelaţii în carne. [...] Atingi cerul atunci când pipăi un trup omenesc (Novalis 2008: 352–353).

„Nimic mai sfânt", subliniază Novalis, decât forma corpului omenesc. Nimic mai modern, de fapt, decât definiţia trupului ca „templu" şi „revelaţie în carne":

BDD-A30790 © 2019 Institutul de Filologie Română „A. Philippide"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.143 (2026-11-18 22:14:41 UTC)

„fluidizarea" categoriilor metafizicii clasice[3] împlinită de romantism este tocmai esenţa procesului de răsturnare a paradigmelor şi sistemelor axiologic-referenţiale care structurează ordinea simbolică tradiţională. Sau, aşa cum scrie Hans-Georg Gadamer, recunoaşterea hegeliană „a conştiinţei de sine cufundată în materie", pe de o parte, şi a „purei conştiinţe de sine", de cealaltă, ca nefiind decât „cele două forme ale aceleiaşi mişcări a spiritului" se constituie în însuşi miezul opoziţiei dintre gândirea antică şi cea modernă (cf. Gadamer 1976: 15–16). Metodologic vorbind, abordarea fenomenologică – utilizarea categoriilor înţelegerii nu „pentru a cuprinde realitatea în opoziţie cu conştiinţa de sine, ci pentru a cuprinde spiritul ca adevăr" (cf. Gadamer 1976: 16) – este marca inconfundabilă a spiritualităţii moderne.

Examinarea şi, mai cu seamă, interacţiunea cu obiectul ca fenomen reprezintă, şi pentru Novalis, singura cale autentică de înţelegere şi cunoaştere:

> Pentru a cunoaşte un lucru trebuie să-l observ în calitatea sa de *fenomen*. Aici este el în câmpul comun, aici îmi aparţine. Aici pot acţiona asupra lui. Este obiect. Aici îi pot determina *starea*, raporturile sale cu mine, cu sine, cu senzorul, cu ceilalţi (Novalis 2008: 61–62, s.a.).

Intrarea în modernitate, intuieşte poetul (confirmat de Deleuze şi Guattari [cf. Deleuze, Guattari 2008: 362]), constă, în expresia sa cea mai condensată, în abstractizarea concretului şi concretizarea abstractului: „*Abstractul trebuie să devină sensibil*, iar ceea ce e *sensibil să se abstractizeze*" (Novalis 2008: 273, s.a.). Iar romantizarea – esenţă a „idealismului magic" novalisian – este însuşi mecanismul inversiunii:

> ...dacă nu puteţi transforma ideile în lucruri exterioare, transformaţi lucrurile exterioare în idei. Dacă nu puteţi face ca o idee să devină un suflet autonom, detaşat de voi – şi apărând ca străin, adică exterior vouă, atunci procedaţi invers cu lucrurile exterioare – şi transformaţi-le în idei.
>
> Ambele operaţii sunt idealiste. Cel care le stăpâneşte perfect pe amândouă este idealistul magic (Novalis 2008: 273).

Proces de dislocare, transmutare şi, finalmente, de schimbare a ordinii lumii, romantizarea este o răsturnare axiologic-aperceptivă manifestată printr-o inversiune simbolică. De aceea, în ciuda evidentei sale filiaţii ideatice şi a similitudinilor cu dialectica hegeliană, romantizarea nu este o sinteză propriu-zisă. În sinteza hegeliană, ceea ce este negat este abolit şi păstrat în acelaşi timp (*aufgehoben*) într-o unitate superioară. Romantizarea, de cealaltă parte, presupune, mai simplu – însă cu atât mai necesar –, o „alternanţă de înălţare şi coborâre" – o inversare şi un transfer de polarităţi şi semnificaţii axiologice care nu mai au drept finalitate o lume născută *logic* din cea anterioară. Altfel spus, mişcările de relativizare şi „fluidizare" ale categoriilor ontologice provocate de procesul de romantizare nu se înscriu obligatoriu pe o curbă vectorială teleologică. Înţeleasă astfel, ideea de romantizare anticipează viziunea poststructuraliştilor Gilles Deleuze, Jacques Derrida sau Maurice Merleau-Ponty privitoare la relaţia complexă dintre negaţie şi alteritate[4].

[3] Procesul de „fluidizare" a categoriilor metafizicii tradiţionale este analizat, cu aplicaţie la filosofia lui Hegel, de Hans-Georg Gadamer (v. Gadamer 1976: 5–34).

[4] Pentru o sinteză a problemei, v. Diana Coole 2000: *passim.*

BDD-A30790 © 2019 Institutul de Filologie Română „A. Philippide"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.143 (2026-11-18 22:14:41 UTC)

Totodată, romantizarea nu este nici mecanismul spiritual care conduce la „lumea inversată” a lui Hegel – acea lume care, fiind „inversa ei înseşi” (după cum scrie filosoful), depăşeşte „cealaltă lume”, însă o „păstrează în ea însăşi” ca „diferenţă interioară” (cf. Hegel 1993: 98–100)[5]. Inversiunea produsă de romantizare – asemenea „însufleţirii” hegeliene a universalului – are loc înaintea momentului „negării negaţiei”, adică înaintea actului de închidere asupra ei înseşi a sintezei dialectice. Parafrazând formularea lui Hegel, romantizarea este dubla mişcare a spiritului „de *a-şi* deveni un *altul*” (Hegel 1993: 18, s.a.) şi de a lăsa alteritatea să existe. În acest sens, romantizarea novalisiană – răsturnarea prin care abstractul devine concret, inferiorul, superior, iar familiarul este făcut să apară ca „străin” – trimite la „dialectica negativă” a lui Theodor Adorno: finalitatea sa nu mai este pozitivitatea, ci pura negativitate (cf. Adorno 1970: 61–66).

Inspirată din ideea de devenire hegeliană şi potenţial echivalentă cu „fluidizarea” categoriilor metafizicii tradiţionale, romantizarea explicitează, în perspectiva diacronică a schimbării ierarhiilor culturale şi sociale, ceea ce René Girard numeşte „mişcarea de du-te vino antagonist” de ştergere a diferenţelor care susţin ordinile simbolice succesive (cf. Girard 1995: 57). În acelaşi timp, după cum ar spune Thomas Khun, romantizarea este procesul de reconfigurare şi regrupare ale „fluxurilor experienţiale” care deschide calea apariţiei unei noi paradigme cognitive şi comprehensive (cf. Kuhn 2008: 187–188) – *i.e.*, naşterea dialecticii moderne înseşi (împlinită propriu-zis de filosofia lui Hegel). Simplu spus, romantizarea este puntea care face trecerea dintre lumi. Iar lecţia romantizării novalisiene este aceea că, odată trecerea efectuată, întoarcerea nu mai este posibilă: la capătul unei revoluţii simbolice, între lumea anterioară şi cea care îi urmează nu există nici conexiuni de ordin filiativ, nici comunicare directă şi nici „încapsulare” dialectic-hegeliană. Căci, aşa cum scrie Novalis,

> În lumea *viitoare* totul este precum în lumea *de odinioară*, şi totuşi *absolut diferit* (Novalis 2008: 267, s.a.).

Schimbarea ordinii simbolice nu este o trecere de la o ordine simbolică la alta, ci *dintr-o* ordine *în* alta sau, mai bine zis, a uneia *prin* alta. Nu evoluţie sau dezvoltare (dialectică), ci basculare şi răsturnare: transmutaţia unui „în sine” „în afară de sine” şi invers – trecerea lui Alice prin oglindă.

***

[5] „Lumea inversată” hegeliană este rezultatul convertirii lumii suprasensibile a „universalului-necondiţionat” (rezultată din „ridicarea nemijlocită a lumii percepute în elementul universal”) într-o lume care „obţine [...] pentru sine principiul schimbului şi al transformării” – principiu ce aparţine, în metafizica tradiţională, numai lumii materiale, concrete. Pe de altă parte, trecerea de la lumea imuabilă a ideilor la noua lume, modernă, a suveranităţii spiritului se face în conformitate cu principiul inversiunii simbolice, punând în lumină similitudinea dintre „însufleţirea” hegeliană a universalului şi romantizarea novalisiană: „Ceea ce în legea primei lumi – scrie Hegel – este la magnet polul nord este în celălalt însine suprasensibil (anume în pământ) polul său sud; ceea ce însă acolo este polul sud este aici polul nord” (Cf. Hegel 1993: 98).

BDD-A30790 © 2019 Institutul de Filologie Română „A. Philippide”
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.143 (2026-11-18 22:14:41 UTC)

Politic vorbind, romantizarea este balansul prin care pozitivul trece în negativ şi negativul în pozitiv în cadrul discursului antropocentric modern, care, valorizând inferiorul („votul universal") şi devalorizând superiorul („ascendenţa aristocratică"), permeabilizează bariera dintre esenţă şi aparenţă – dintre ceea ce este sus şi ceea ce este jos – şi deschide posibilitatea trecerii dintr-o condiţie în alta şi a răsturnării revoluţionare. În termeni socio-culturali, modelul biologic al ordinii imuabile a sângelui lasă locul modelului economic, liberal şi flexibil, al permutabilităţii democratice a valorilor:

> *Înălţarea* este mijlocul cel mai bun pe care îl ştiu pentru a ieşi deodată din conflicte fatale. Aşa, de pildă, înălţarea generală la rangul nobilimii – înălţarea tuturor oamenilor la rang de *geniu*, înălţarea tuturor fenomenelor la rang de *miracol* – a materiei la rang de spirit, a omului la rangul lui Dumnezeu, a oricărui timp la rangul vârstei de aur (Novalis 2008: 299, s.a.).

Operatorul acestui proces este „idealistul magic" – geniul romantic – cel care are capacitatea de „a transforma lucrurile exterioare în idei" (cf. Novalis 2008: 273) şi, invers, poate „vorbi despre obiecte imaginare ca despre cele reale" (cf. Novalis 2008: 82), pendulând între realităţi polare şi echivalând categorii de gândire (axio)logic incompatibile. În contrast cu simplul talent, în cazul căruia primează facultatea „de a observa, de a reprezenta întocmai", semnul geniului – notează Novalis – este puterea imaginativă, constituită în temeiul individualităţii creatoare (cf. Novalis 2008: 82). De aceea, numai geniul poate „romantiza", căci „elementul care romantizează universalul este tocmai coloritul său individual" (cf. Novalis 2008: 206). Personalitate plenară şi, în acelaşi timp, judecător suprem – înzestrat cu abilitatea de a administra jocul politic al extremelor –, geniul romantic este cel căruia îi este dat, pentru întâia oară în evoluţia culturilor şi civilizaţiilor, să schimbe cursul predeterminat (metafizic) al istoriei:

> Aproape toate geniile au fost până acum unilaterale [...]. Unii au avut prea mult simţ pentru lumea din afară, alţii prea mult pentru lumea lăuntrică. [...] Primul geniu care *s-a pătruns pe sine* a aflat aici mugurele caracteristic al unei lumi nemărginite – El a făcut o descoperire care trebuia să fie cea mai memorabilă din întreaga istorie universală – căci odată cu ea omenirea a intrat într-o nouă epocă – şi abia de-acum încolo va fi cu putinţă orice fel de istorie adevărată – fiindcă drumul parcurs până acum formează un întreg *propriu*, absolut explicabil. Acel loc din afara lumii este dat, şi Arhimede îşi poate ţine acum făgăduiala (Novalis 2008: 105, s.a.).

Închipuind ceea ce nu poate fi cuprins prin mijloacele gândirii conceptuale – punctul de sprijin arhimedic „din afara lumii" –, geniul romantic deţine puterea de a disloca şi răsturna toate regulile, legile, paradigmele şi canoanele – de a schimba, adică, înseşi tiparele simbolice ale lumii[6]. „Apocalipsa aperceptivă" efectuată de geniu încheie era metafizică a istoriei „înstrăinate", în cadrul căreia omul suportă evenimentul ca parte inevitabilă şi necesară a unui plan providenţial, şi deschide

[6] Aceasta este, de altfel, deosebirea esenţială dintre noţiunea romantică de geniu şi toate celelalte accepţii ale sale. În termenii lui Kant, „geniul este *talentul de a produce* fără o regulă determinată", iar operele sale „trebuie [...] să servească altora [...] drept etalon şi regulă de apreciere" (Cf. Kant 1981: 202–203).

BDD-A30790 © 2019 Institutul de Filologie Română „A. Philippide"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.143 (2026-11-18 22:14:41 UTC)

calea „istoriei adevărate” („autentice” în sens heideggerian) – perspectiva modernă a devenirii, în care spiritul uman, ieşit din minorat[7] şi conştient de sine, îşi proiectează devenirea ca alegere, autoreflexivitate şi progres. Cele două tipuri antinomice de înţelegere a lumii, reprezentate de filosof şi poet, sunt corelate de Novalis cu ideile închiderii, respectiv deschiderii: în vreme ce „filosoful aşează şi pune totul în rânduială” – scrie Novalis –, închizând astfel lumea în constructele (ideo)logice ale ierarhiilor raţiunii, „poetul desface toate legăturile” (cf. Novalis 2008: 165), descătuşând energiile creatoare şi inversând raporturile de putere dintre general şi particular, dintre idee şi existenţa concretă:

> Forţa de a gândi *generalul* este forţa filosofică. Forţa de a gândi particularul este cea poetică. Generalul este ceea ce este deja pus în chip absolut – particularul, ceea ce este deja pus în chip relativ – sau generalul e sfera în care e pus ceva, particularul e sfera care e pusă în general. Cel dintâi este un a-fi-pus, cel din urmă o punere (Novalis 2008: 48, s.a.).

Gândirea filosofică, punctează Novalis, este o cartografiere a „ceea ce este pus în chip absolut” – o descriere exactă şi o consacrare a datului; arta, dimpotrivă, este o „punere” – o complinire şi o producere. Altfel spus, arta este, în esenţa ei, ceea ce filosofia a năzuit dintotdeauna să devină: o practică. Iar practica artei – explică poetul – înseamnă, înainte de toate, „desfacerea tuturor legăturilor” – slăbirea „nodurilor” ordinii existente în vederea formării de „noi amestecuri” şi a apariţiei de „noi cristalizări, mai pure” (cf. Novalis 2008: 135). Naşterea esteticii ca disciplină de sine stătătoare şi destructurarea ordinii metafizice clasice sunt cele două feţe ale aceluiaşi proces (lucru pe care Platon l-a intuit de la bun început).

Mecanism al inversărilor aperceptive şi al răsturnărilor simbolic-axiologice, romantizarea se constituie, în replică la viziunea metafizică platoniciană, în noul tipar comprehensiv al transformărilor istorice, politice şi sociale. Ordinea simbolică modernă nu poate fi despărţită de ideea de alternanţă (democratică); conform acesteia, aşa cum scrie Novalis,

> Toţi oamenii trebuie să devină în stare de a se urca pe tron. Mijlocul de educare pentru atingerea acestui ţel este un rege. El se asimilează treptat cu masa supuşilor săi. Ne tragem fiecare, dintr-un străvechi neam de regi (Novalis 2008: 134).

Democratic flexibilizantă şi social dinamizatoare, romantizarea dizolvă ideea imuabilităţii structurilor (tradiţionale) de putere şi dezvăluie, în orizont fenomenologic, mişcările de dislocare, transformare şi substituţie ale edificiilor politice şi sociale succesive drept mutaţii ale istoriei umane concrete. În acelaşi timp, mişcările pendulatorii ale planurilor metafizice opozitive şi inversiunea lor simbolică pun în lumină procesul de restructurare şi reaşezare modernă ale valorilor – travaliu rezumat de fenomenul de deplasare a frumosului către o poziţie autonomă pe o scară ierarhică subminată în înseşi temeiurile sale obiective („metafizic-autoritariste”). Înainte de a fi etică, orice revoluţie este estetică.

[7] Formula este, cum se ştie, a lui Kant. Filosoful răspundea astfel, în 1784, la întrebarea „Ce este iluminismul?” (v. Flonta, Keul 2000: 118).

BDD-A30790 © 2019 Institutul de Filologie Română „A. Philippide”
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.143 (2026-11-18 22:14:41 UTC)

Bibliografie

Abrams 1973: M.H. Abrams, *Natural Supernaturalism. Tradition and Revolution in Romantic Literature*, New York, London, W.W. Norton & Company.

Adorno 1970: Theodor Adorno, *Negative Dialectics*, translation by Dennis Redmond, Frankfurt am Main, Suhrkamp Verlag.

Coole 2000: Diana Coole, *Negativity and Politics: Dionysus and Dialectics from Kant to Poststructuralism*, Abingdon–New York, Routledge.

Deleuze, Guattari 2008: Gilles Deleuze, Félix Guattari, *Capitalism şi schizofrenie* (I). *Anti-Oedip*, traducere de Bogdan Ghiu, Piteşti, Editura Paralela 45.

Deleuze, Guattari 2013: Gilles Deleuze, Félix Guattari, *Capitalism şi schizofrenie 2. Mii de platouri*, traducere de Bogdan Ghiu, Piteşti, Editura Paralela 45.

Flonta, Keul 2000: Mircea Flonta, Hans-Klaus Keul (coord.), *Filosofia practică a lui Kant*, Iaşi, Editura Polirom.

Gadamer 1976: Hans-Georg Gadamer, *Hegel's Dialectic. Five Hermeneutical Studies*, translated by P. Cristopher Smith, New Haven and London, Yale University Press.

Girard 1995: René Girard, *Violenţa şi sacrul*, traducere de Mona Antohi, Bucureşti, Editura Nemira.

Habermas 2000: Jürgen Habermas, *Discursul filosofic al modernităţii*, traducere de Gilbert V. Lepădatu, Ionel Zamfir şi Marius Stan, Bucureşti, Editura All Educational.

Hanganu 2018: Laurenţiu Hanganu, *Romantism şi revoluţie simbolică*, „Philologica Jassyensia", 2 (28).

Hegel 1993: G.W.F. Hegel, *Fenomenologia spiritului*, traducere de Virgil Bogdan, Bucureşti, Editura IRI.

Kant 1981: Immanuel Kant, *Critica facultăţii de judecare*, traducere de Vasile Dem. Zamfirescu şi Alexandru Surdu, Bucureşti, Editura ştiinţifică şi enciclopedică.

Kuhn 2008: Thomas S. Kuhn, *Structura revoluţiilor ştiinţifice*, traducere de Radu J. Bogdan, Bucureşti, Editura Humanitas.

Lovejoy 1997: Arthur O. Lovejoy, *Marele lanţ al fiinţei. Istoria ideii de plenitudine de la Platon la Schelling*, traducere de Diana Dicu, Bucureşti, Editura Humanitas.

Novalis 2008: Novalis, *Între veghe şi vis. Fragmente romantice*, traducere de Viorica Nişcov, Bucureşti, Editura Humanitas.

Platon 1986: Platon, *Opere*, vol. V, traducere de Andrei Cornea, Bucureşti, Editura Ştiinţifică şi Enciclopedică.

Schelling 1995: F.W.J. Schelling, *Sistemul idealismului transcendental*, traducere de Radu Gabriel Pârvu, Bucureşti, Editura Humanitas.

Schlegel 1983: August Wilhelm şi Friedrich Schlegel, *Despre literatură*, traducere de Mihai Isbăşescu, Bucureşti, Editura Univers.

Dialectics and Romanticization (Romanticism and Symbolic Revolution II)

This article examines the relationship between Novalis' 'romanticization' and the conceptual mechanisms of Hegel's dialectics proceeding from the fundamental change of vision and thinking represented by the European Romantic movement. Having as its theoretical horizon the idea of symbolic revolution, described and defined in the first part of this study (see Hanganu 2018: 47–55), together with the new perspective on the phenomena of historical mutation and transformation formulated by Gilles Deleuze and Félix Guattari,

BDD-A30790 © 2019 Institutul de Filologie Română „A. Philippide"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.143 (2026-11-18 22:14:41 UTC)

the article points out that, despite the essentially different perspectives of poetry and philosophy, both Novalis' romanticization – the core idea of the poet's 'magical idealism' – and Hegel's dialectics reflect the same process of reversal of perceptive and axiological patterns that characterize a symbolic revolution. In contrast with Hegel's dialectics though, where what is negated is canceled and preserved at the same time (*aufgehoben*) in a superior unity, the romanticization implies a simpler (but all the more necessary) process of 'alternation of mounting and descending' (*Wechselerhöhung und Erniedrigung*) – a transfer of significances and a reversal of axiological polarities that do not have as a result a world born *logically* from the previous one. Considered this way, the idea of romanticization anticipates the considerations of the poststructuralists Gilles Deleuze, Jacques Derrida or Maurice Merleau-Ponty on the complex relationship between negation and alterity. At the same time, Novalis' romanticization grasps better than Hegel's dialectics the essence of a symbolic revolution: according to the poet, the change of symbolic order is not a transition from one symbolic order *to* another, but from one order *into* another, or, better said, of one order *through* another. That is, not evolution or (dialectical) development, but reversal and swapping: the transformation of 'in-itself' into 'out-of-self' and vice versa – Alice's passing through the looking-glass.

BDD-A30790 © 2019 Institutul de Filologie Română „A. Philippide"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.143 (2026-11-18 22:14:41 UTC)